

BÚS IMRE

GYERMEKKULTÚRA ÉS PEDAGÓGIA

A GYERMEKKULTÚRÁRÓL

A gyermekcultúra az emberi kultúra azon anyagi és szellemi értékeit hordozza, amelyek számot tarthatnak a gyermekek érdeklődésére, nekik készülnek, szerveződnek, illetve amelyeket gyermekek hoznak létre, foglalkoznak vele, és amelyek mindenképpen a gyermekek érdekeiket szolgálják (Bús, 2013). A gyermekcultúra nem korlátozódik csupán egy-két területre, hanem átfogja a teljes gyermekort és annak tevékenységeit. Minden nép gyermekcultúrája része az egyetemes gyermekcultúrának (Bús, 2010).

A GYERMEKKULTÚRA ELEMEL

Hagyományosan a játék és a művészetek tartoznak a gyermekcultúra elemei közé. A játék mint a gyermekek alapvető tevékenysége és az ebbe ágyazott ének, zene, tánc, a gyermeki ábrázolás, pl. a vizuális alkotás, a tárgyalakotás, a gyermekirolalom, pl. a mese, vers, regény, valamint a gyermekszínjátzás számítható ide.

A kultúra fejlődésével a gyermekcultúra is újabb elemekkel bővült. A fotó, film, rádió és a televízió után az interaktív számítógépek, az internet és általában a hálózatok, a hálózatosság nyújt újabb lehetőségeket. Az iskolán kívül pedig a tudományostechnikai ismeretterjesztés újabb formái terjednek az élményparkokon át a virtuális termekig.

A gyermekort és a gyermekcultúra legfontosabb eleme a játéktevékenység, ugyanis játékban gondolkodik, tevékenykedik és fejlődik a gyermek. Ez biztosít keretet az életének, amelyben tapasztalatokat szerez, tanul, munkálkodik, hiszen létformája a játék, amelyben integrálódik valamenynyi tevékenysége.

A GYERMEKKULTÚRÁT TÁMOGATÓ NÉHÁNY FŐBB MŰVÉSZETI ÉS TUDOMÁNYTERÜLET

A gyermekek életében az ének, zene és tánc összefonódik, hiszen ők még nem szégyellik, ha zenét hallva énekelni és táncolni kezdenek. Ösztönösen érzik az összetartozást, és ezt a holisztikus modellt követik. Sőt, a gyermekirolalmi alkotások és a képzőművészet is ily módon kapcsolódik

például a mesék, versek illusztrációiban, amelyeket szívesen készítenek maguk a gyermekek is, sőt el is játszzák ezeket a történeteket.

A tudományterületek közül a filozófia, gyermekfilozófia, esztétika és a kultúratudomány, pszichológia, főként a fejlődéslelektan gyermekekre vonatkozó eredményeit emeljük ki. Ezek ugyanis segítenek megérteni a gyermekek milyenségét, a felnőttektől való különbözőségét, így a sajátosságait is. A pedagógia strukturálja ezeket, és ad módszereket a fejlesztéshez, amelyben az informatika, kommunikáció, matematika, természettudományok is sokat segíthetnek.

A GYERMEKKULTÚRA KÖZVETÍTÉSE

A kultúra alapjainak közvetítése alapvetően a családhoz köthető, hiszen ez az alapegysége a kultúrába történő „belenövésnek” és átszarmaztatásnak. Az intézményes nevelés, oktatás is egyre inkább bekapcsolódik ebbe a folyamatba, hiszen a család sajnos nem mindig tölti be ezt a funkcióját. Ezért a bölcsőde, óvoda, iskola, a napközi, a kollégium is fontos szerepet játszik a kulturális szocializációban. Továbbá egyéb kulturális intézmények, mint például a kultúrházak, könyvtárak, valamint vállalkozások, pl. élményparkok is segíthetnek ebben. Az állami lehetőségek leginkább közvetetten hatnak a pályázatokon, projekteken keresztül.

A kultúra régi, szerves családi átadását ma sok tekintetben gátolja a felgyorsult életmód. A mai folyamatok mellett – vagy inkább – tehát az intézmények próbálják a gyermekcultúrát is segíteni.

A gyermekcultúra közvetítő rendszerében először a közvetítő eszközöket tekintjük át. A könyvkiadásban jelentős részesedése van a gyermekkönyvek piacának. A klasszikus szerzők, illetve kiadványok mellett a mai magyar gyermekkönyvek magas színvonalon képviselik a gyermekirolalmat.

A gyermekmédiában a gyermek-sajtónak nem ilyen jó a helyzete, ez a terület keresi a helyét, illetve a szerzőket, kiadókat. A gyermekrádiók már kezdenek az internetre „költözni”, így

viszont talán elérhetőbbek lesznek a gyermekek számára. A film, a mozi és a tévé – a könyv, a sajtó és a rádió helyzetéhez hasonlóan – kezd beilleszkedni a gyermekek világába, habár még mindig vannak problémák az életmódba történő beépüléssel. Mediatizált világunkban a viták újra és újra fellángolnak a tévénézés mennyiségéről és minőségéről a különböző korú gyermekek esetében is (Buckingham, 2002). A számítógépek és az internet világa a mai gyermekeknek, a Z és az Alfa generációnak már nem ismeretlen, mint még sok felnőttnek, hiszen „ebbe születnek bele”. A kutatók egy ideje már sok, ebből fakadó problémát jeleznek, amelyeket a gyakorlatban mi is tapasztalhatunk. Sok írás jelent meg a küzdő és a lövöldözős játékok agresszivitást növelő hatásáról. De a pozitív hatásokról is egyre több szó esik. Többek között pozitív példa a kézügyesség, a gyorsaság, a figyelemkoncentráció, a kitartás, a hibák kijavítása, a szabályok követése és az együttműködés fejlődésének segítése. Életünk segítésére meg kell tanulni ezeknek az eszközöknek a használatát a mindennapjainkba történő integrálásukkal. A korábban felfedezett eszközöknél is így volt, itt és ma is ez a tennivaló.

A gyermeki öntevékenység lehetőségeit nyújtják a játszóterek, parkok, a „művelődés házai”, így a gyermekek háza, játszóház, közösségi terek, valamint a gyermekszoba tere.

Választott, de szervezett lehetőségek a szabadidős sport szervezett terei, a könyvtár, gyermekkönyvtár, a gyermekszínház, a cirkusz, a múzeumok, gyűjtemények gyermeknek szóló tematikus anyagai, rendezvényei, a táborok, turisztikai útvonalak, tanösvények, a gyermekszervezetek, egyesületek, klubok, műhelyek tevékenységei. Ide tartoznak a nevelési-oktatási intézmények (óvoda, iskola stb.) intézményen belüli és azon kívüli előírt programjai is. Tehát a teljes szabad tevékenységtől a szervezett, de választott aktivitásokon át a kötelező programokig, a gyermekek számára az épített és természetes környezet, az intézmények és szervezetek nyújtanak lehetőségeket a gyermekcultúra teljes spektrumára.

A GYERMEKKULTÚRA KUTATÁSA, FEJLESZTÉSE

A gyermekekkel való bánásmód és nevelésük a történelem során mindig az adott társadalom ember- és gyermekfelfogásától függött. Ezt természetesen befolyásolta az adott közeg, a társadalmi helyzet, de sok tekintetben azonos volt valamennyi gyermekre (Hosszú, 1982; Pukánszky, 2001; Szabolcs, 2004).

A művelődés- és neveléstörténetben erről már sok publikáció megjelent. Az egyik paradigmátikus változás ebben a Rousseau nevéhez kötődő gyermekkép kialakulása, amelyet a reform- és alternatív pedagógiák átvettek és különböző módon kidolgoztak. A gyermeknek a felnőttől különböző „természetéről” szóló nézet szerint a gyermeknek más fiziológiai, pszichikai, érzelmi szükségletei vannak, mint a felnőttnek, és ezek alapján kell bánni vele. Ez a nézet a gazdasági, társadalmi fejlődésben a 20. század elejére juttatták el a közéletet arra a szintre, hogy a tudományok és művészetek már hivatalosan és jelentős mértékben foglalkoztak ezzel a kérdéssel, amelyet több művészeti, kutatási, oktatási, nevelési program, rendezvény jelzett, pl. a Gyer-

mektanulmányi Kongresszus 1913 (Tészabó, 2011).

A gyermekkultúra és a pedagógia következő nagyobb „áramlata” – az ismert történelmi tragédiák miatt – csak az 1970-es években következhetett. Ez a lassú kezdetek után felgyorsult és kiszélesedett (Trencsényi, 2002). Néhány főbb tudományos, művészeti, kulturális rendezvény, illetve esemény, tevékenység, kiadvány ebben a folyamatban: I. (fővárosi) Gyermekesztétikai Hét – 1974, Gyerekek a társadalomban – 1983, Művészek a gyerekekért – 1985, a Kiss Áron Magyar Játéktársaság megalakulása – 1987, Művészeti Nevelés – Országos Konferencia – 1999, Gyermekkultúra az ezredfordulón – 2000, 2002, VII. Nevelésügyi Kongresszus 2008, MindenGYerek konferenciák, Fordulat a gyermekkultúrában? – FordulóPont – 2006-tól (Szávai, 2010).

Ma már láthatjuk a gyermekkultúra kutatásának, fejlődésének, fejlesztésének fokozatos intézményesülést. Ebben pedig a pedagógia és a pedagógusképzés jelentős szerepét. Segíti mindezt a játék új szemlélete, amely az alkalmazott játék révén egyre inkább bekerül a társadalom legkü-

lönbözőbb területeibe. A gazdasági, társadalmi változások következményeként szükségszerűen változik a pedagógia és ezen belül a művészetpedagógiák, többek között a dráma- és színházpedagógia. A mai modern kor új eszközei, az életmód változásai a gyermekkultúrára is hatnak. A már említett új technológiák jelentősen átalakítják a gyermekek életét, kultúráját is.

A GYERMEKKULTÚRA KUTATÁSA, OKTATÁSA, FEJLESZTÉSE INTÉZMÉNYÜNKBEN

Megalapítottuk a Gyermekkultúra Kutatócsoportot, és elkezdtük a témakör kutatását a Pécsi Tudományegyetem Illyés Gyula Karán 2011-ben, majd 2013-tól kibővítettük a kutatócsoport létszámát és működési területét hazai és külföldi kutatókkal és intézményekkel. 2018-ban megkezdtük az EFOP 3.4.3. pályázati projekt alapján kutatási, oktatási és fejlesztési munkánkat, 2018-ban pedig létrehoztuk a Dienes Központot.

Eddigi eredményeinkben szerepelnek sikeres konferenciák, műhelymunkák, kötetek, publikációk, oktatás a pedagógusképzésben, kapcsolatok és hálózat kialakítása és pályázat, projekt

megkezdése. Az EFOP 3.4.3. „Gyermek-kultúra, játékkultúra és gyermekirodalom kutatása és fejlesztése a pedagógusképzésben Magyarországon és a Kárpát-medencében” c. projekt keretében elkezdjük az együttműködés kiépítését Szekszárd, Sopron, Kecskemét, Nyitra, Szabadka, Nagyvárad pedagógusképzésével, gyermekkultúrájával. Megrendeztük az első konferenciánkat 2018 májusában Szekszárdon a PTE KPVK szervezésében a partnerekkel együtt. Részt vettünk a nyitrai partnerrel együtt a dunaszerdahelyi konferencián, a Katedra Napon 2018 novemberében. Jelenleg írjuk azokat a köteteket, tanulmányokat, tananyagokat, amelyek majd megjelennek 2019-ben. Beépítjük a gyermekkultúra oktatását a pedagógusok képzésébe és továbbképzésébe közös új tantárgy keretében, és elindítjuk a képzők képzését ezen a területen. Létrehoztuk a Dienes Zoltán Pedagógus-továbbképző és Gyermek-kultúra Módszertani Kutatóközpontot a kar központi telephelyén, Szekszárdon, a város és Tolna megye támogatásával, amely a kutatáson kívül a pedagógusképzés és gyermekkultúra közös fejlesztésére törekszik. Ehhez elkészítettük az Alapító Okiratot, amely hivatalossá vált a Kari Tanács által történő elfogadásával. A Dienes Központ elhelyezése, termék, eszközök beszerzése a gyermekkultúra és a gyermekpedagógia holisztikus nézőpontja alapján közös nagy teremben történik. Továbbá egy „okostermet” alakítunk ki a legmodernebb oktatástechnikai eszközök segítségével. Így a pedagógusképzés, továbbképzés, módszertanok és a gyermekkultúra egymást erősítő módon valósulhatnak meg a Dienes Központ szervezésében.

A DIENES ZOLTÁN PEDAGÓGUS-TOVÁBBKÉPZŐ ÉS GYERMEKKULTÚRA MÓDSZERTANI KUTATÓKÖZPONT

Részletek az Alapító Okiratból:

„A Dienes Zoltán Pedagógus-továbbképző és Gyermek-kultúra Módszertani Kutatóközpont (a továbbiakban:

Dienes Kutatóközpont) feladata Dienes Zoltán szellemi hagyatékának gondozása, és ennek jegyében olyan interdiszciplináris szakmai programok koordinálása, amelyek hozzájárulnak a pedagógiai gyakorlat megújításához, a gyermekkultúra témakörével foglalkozó szakemberek hazai és nemzetközi együttműködésének kialakításához.”

„A pedagógia és a gyermekkultúra innovációinak, új eredményeinek megismertetése és népszerűsítése alapvető feladata a kortárs neveléstudomány újító szándékú képviselőinek és intézményeinek. A Kutatóközpont segít ezeknek az innovációknak az érvényesülésében és közkinccsá tételében. Támogat minden pedagógiai módszertani és gyakorlati területre érvényes új tartalmat és formát, valamint az ezeket segítő tudományágakat és művészeteket, tevékenységeket.”

„A Dienes Kutatóközpont céljai: Megteremteni a tapasztalati/játékos/felfedezettő tanulás és tanítás kultúráját az iskolákban. Ennek érdekében szükség van olyan szellemi központ kialakítására, amely segíti a pályán munkálkodó, illetve arra készülő pedagógusokat és a kultúra szakembereit abban, hogy Dienes Zoltán írásait/eszközeit is felhasználva (és esetenként továbbfejlesztve, például a számítógépes tanulás irányába), minél jobban hozzá tudjanak járulni a gyerekek problémamegoldó képességének, tanulóképességének, kreativitásának, önállóságának fejlesztésére, kulturális életének gazdagítására.”

„A szakemberek és kutatók mellett tervez és szervez a szülők számára is játékos összefüggéseket, hogy ők maguk is felszabadultan játszhasználnak és ezen keresztül is megérthessék a gyermekek játékanak jelentőségét.”

„Gyűjti és teret ad a hagyományos tanulási és tanulás-szervezési módszerek és rendszerek fejlesztését célzó pedagógiai elméleteknek, módszertanoknak és gyakorlatoknak. Célja, hogy a cselekvésközpontú, élményközpontú, alapvetően belső motiváción alapuló, kortárstanítás, felfedező, probléma- és

alkotásalapú tanulás, valamint más új, illetve újonnan és eredményesen alkalmazott pedagógiai eljárások ismertek és használhatók legyenek a napi pedagógiai gyakorlatban. Az összes tanulmányi területre érvényesen tárolja ezeket, módszertani bemutatókon, képzéseken, továbbképzéseken bemutatja a pedagógusoknak, gyermekeknek, diákoknak és szülőknek egyaránt.” (A Dienes Központ Alapító Okirata, 2018)

FELHASZNÁLT IRODALOM

- A Dienes Zoltán Pedagógus-továbbképző és Gyermek-kultúra Módszertani Kutatóközpont, Alapító okirat (2018). PTE KPVK, Szekszárd
- Buckingham, David (2002): *A gyermekkor halála után – Fel nőni az elektronikus média világában*. Helikon Kiadó, Budapest
- Bús Imre (2010): *Magyarországi németek gyermekjátékai*, In: Baráth László, Viczay Ildikó (szerk.) *Tudomány az oktatásért – oktatás a tudományért*. Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem, Közép-Európai Tanulmányok Kara, Nyitra, 13–22.
- Bús Imre: *A gyermekkultúra vázlata*, In: Bús Imre (szerk.) (2013): *Tanulmányok a gyermekkultúráról*. PTE IGYK, Szekszárd
- Hosszú Klára (1982): *Hagyomány és kreativitás Tradition and creativity – Magyar paraszti gyermeknevelés (Ok-tatás, művészet, folklór, játék)*. Népművelési Intézet, Budapest
- Pukánszky Béla (2001): *A gyermekkor története*. Műszaki Kiadó, Budapest
- Szabolcs Éva (2004): *Narratívák a gyermekkorról*, In: *Iskolakultúra*, 3, 27–31.
- Szávai Ilona (szerk.) (2010): *Fordulat a gyermekkultúrában?* In: *FordulóPont*, Pont Kiadó
- Tészabó Júlia (2011): *Játék – pedagógia, gyermek – kultúra*. Gondolat, Budapest
- Trencsényi László (2002): *Az esélyegyenlőségek enyhítése a gyermekkorosztály kulturális ellátásában*. In: *Tudásmenedzsment*, 3, 106–110.

